

Z MLADIMI GOSPODARJI DO VEČJE DODANE VREDNOSTI NA SLOVENSKIH KMETIJAH

MARIJAN POGAČNIK¹ IN FRANC VIDIC²

¹ Biotehniški center Naklo, Naklo, Slovenija.

E-pošta: marijan.pogacnik@bc-naklo.si

² VIZART Anže Vidic s. p., Škofja Loka, Slovenija.

E-pošta: dr.franc.vidic@gmail.com.

Povzetek Kmetijstvo in z njim celotna prehranska veriga je postavljena pred velike tehnološke in okoljske izzive, kako zagotavljati dovolj cenovno dostopne in varne hrane za prebivalstvo. Evropska/slovenska kmetijska politika posveča veliko pozornosti mladim gospodarjem na kmetijskih gospodarstvih, ki bodo zmožni slediti spremembam in uresničevati zastavljene cilje. Delež mladih gospodarjev je v EU 11 %, v Sloveniji pa le 6 %, zato bo za zvišanje tega deleža potreben sistemski pristop. To pomeni, da bo tej generaciji treba priskrbeti učinkovito usposabljanje ter ji omogočiti dostop do ugodnih kreditov, z dodatnimi finančnimi spodbudami pa ji omogočiti povezovanje v celotni prehranski verigi. Le s takimi celovitimi ukrepi lahko pričakujemo večji delež mladih za prevzem kmetij. Sedanja finančna vlaganja (podukrep Programa razvoja podeželja 6.1) sicer spodbujajo mlade prevzemnike za kmetovanje in dosegajo višjo dodano vrednost. Raziskave kažejo, da mladi pričakujejo pomoč tudi na drugih področjih, prav tako pa pričakujejo, da bodo v družbi bolj cenjeni.

Ključne besede:

gospodarjenje,
izobraževanje in
usposabljanje,
mladi
gospodar.

YOUNG FARMERS TO BRING MORE ADDED VALUE TO SLOVENIAN FARMS

MARIJAN POGAČNIK¹ & FRANC VIDIC²

¹ Biotechnical Centre Naklo, Naklo, Slovenia.

E-mail: marijan.pogacnik@bc-naklo.si

² VIZART Anže Vidic s. p., Škofja Loka, Slovenia.

E-mail: vidicfranc@gmail.com.

Abstract Agriculture, and with it the food chain as a whole, is facing major technological and environmental challenges to provide enough affordable and safe food for the population. European/Slovenian agricultural policy pays a lot of attention to young farm managers who will be able to keep up with the changes and achieve the objectives set. The proportion of young farmers is 11% in the EU, but only 6% in Slovenia, so a systemic approach will be needed to increase this proportion. This means that this generation will need to be given the right combination of training, access to affordable credits, incentives in the integration of the whole food chain and other measures to make them take over farms. While current financial investments (Rural Development Programme sub-measure 6.1) encourage young farmers to take up farming and achieve a higher added value, surveys show that young people expect support in other areas, and they also expect to be given more value in the provision of sufficiently affordable and safe food.

Keywords:
farming,
education and
training,
young
farmers.

1 Uvod

Kmetijstvo je pred novim valom strukturnih sprememb. Svet doživlja novo tehnološko revolucijo, nahajamo se v času podnebnih sprememb in rastoče družbene skrbi za okolje, zdravje in potrošnika. Povečujejo se globalizacijski pritiski, za trg s hrano je vse bolj značilna tekmovalnost vertikalno in horizontalno povezanih agroživilskih verig ter rast moči korporacij.

Na svetu živi 7,6 milijarde (mrd.) ljudi, od tega v EU 746 milijonov (mio.). V kmetijstvu jih dela 26,8 %, največ v azijskih in afriških državah. Svetovni delež bruto domačega proizvoda (BDP) za kmetijstvo v letu 2019 znaša 4,2 % (Afrika – 15,6 %, Azija – 7,1 %, Amerika – 1,8 %, Evropa – 1,6 %). V svetovnem merilu je bilo v letu 2020 v kmetijstvu zaposlenih 874 mio. prebivalcev, kar je 176 mio. manj kot leta 2000. V EU-28 je zaposlenih približno 9 mio. ljudi po kriteriju polne delovne moči (PDM). Z industrijskim razvojem držav ter industrializacijo in digitalizacijo kmetijstva se število zaposlenih močno zmanjšuje, kar posledično povečuje bruto domači proizvod (World Food ..., 2021).

Kmetijstvo v svetovnem merilu pridelala približno 11 mio. ton hrane na leto, kljub temu pa je še vedno 815 mio. prebivalcev nezadostno prehranjenih. Tako lahko predvidevamo, da cilj politike na svetovni ravni, da bomo do leta 2030 lakoto izkoreninili, ne bo uresničen. Povprečna poraba hrane v merjeni energiji na dan/prebivalca v svetu je znašala v obdobju 2015–2017 že 2.904 kcal, kar je za 200 kcal več, kot je bila v obdobju 1999–2001 (The State ..., 2021). Ta količina energije po prebivalcu se bo po napovedih še zviševala. Po nekaterih projekcijah bo leta 2050 število prebivalcev že približno 9 mrd., kar pomeni, da bomo morali pridelati 30–50 % več hrane (Future of Food ..., 2018). Poleg povečanja pridelave hrane bomo morali zmanjševati tudi količine toplogrednih plinov (Evropski zeleni dogovor, 2019).

Vprašanje pridelave zadostnih količin zdrave in kakovostne hrane po dostopnih cenah za potrošnika sodi med tradicionalne cilje evropske in slovenske kmetijske politike (Strateški načrt ..., 2020).

Temu izzivu bomo kos le s skupnimi ukrepi v celotni prehranski verigi, in sicer od pridelave, predelave, distribucije in potrošnje, zato je pomembno, da se ta sektor tudi kadrovske pomlajuje, da se bo zmožen soočiti z izzivom kmetijstva 4.0 (Usuga-Reina et al., 2022). Posledično bodo potrebna tudi vnaprej povečana vlaganja v kadre, da bomo imeli zadostne količine hrane za rastoče prebivalstvo.

Članek obravnava finančna in druga vlaganja v razvoj mladih gospodarjev na slovenskih kmetijah z namenom povečanja tržnih viškov in s tem zagotavljanja prehranske varnosti.

2 Značilnosti kmetijskih gospodarstev z vidika pridelave hrane v mednarodnem prostoru in Sloveniji

V Evropski skupnosti (EU-28) obdelujemo približno 10,5 mio. kmetijskih gospodarstev (KMG), ki obdelujejo 173 mio. ha, kar pomeni 16,9 ha na posamezni KMG (World Food ..., 2018).

Po podatkih SURS-a imamo v letu 2020 v Sloveniji 67.927 kmetijskih gospodarstev, kar je 9 % manj kot v 2010 (74.646) in za 21 % manj kot v 2000 (86.467).

2.1 Starostna struktura nosilcev kmetijskih gospodarstev (KMG)

Povprečna starost nosilca KMG je leta 2016 znašala 57 let, kar je skoraj 7 let več od povprečne starosti polnoletnih prebivalcev Slovenije in se ne znižuje. Delež mladih gospodarjev v Sloveniji je manj kot 5 %, kar nas uvršča pod povprečje EU-28, kjer je ta delež 6 %. V letih od 2013 do 2016 se je v Sloveniji povprečna starost nosilcev KMG zvišala za eno leto. Delež nosilcev KMG, starih pod 35 let, se je v obdobju med letoma 2010 in 2016 povečal za 0,3 %, hkrati pa se je delež nosilcev, starih med 35 in 44 let, zmanjšal za skoraj 2 %, za 2,5 % pa se je v istem obdobju povečal delež nosilcev, starih med 55 in 64 let. Starejši nosilci KMG v povprečju obdelujejo manjša KMG v primerjavi z ostalimi starostnimi skupinami, mlajši nosilci pa imajo večja KMG, tako po obsegu kmetijskih zemljišč v uporabi (KZU) kot po standardnem prihodku (Strateški načrt ..., 2020).

Analiza stanja kaže na dejstvo, da imajo mlajši nosilci večja KMG, tako po obsegu kot po standardnem prihodku, kot starejši nosilci. Največji ekonomski obseg proizvodnje imajo nosilci v starostni skupini od 25 do 34 let. Delovno mesto na kmetijskem gospodarstvu zahteva veliko znanja in psihofizičnih sposobnosti. Pomembna je samozaposlitev nosilca KMG, njegovih družinskih članov in odpiranje dodatnih delovnih mest (Strateški načrt ..., 2020).

2.2 Vlaganja v kmetijska gospodarstva v Sloveniji v okviru pomoči mladih kmetov

V programu za razvoj podeželja Republike Slovenije 2014–2020 so podukrepom Razvoj kmetij in podjetij (6) predvidene tudi spodbude za mlade kmete pod podukrepom 6.1 Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete. Do tega podukrepa je upravičen mladi gospodar, star od 18 do vključno 40 let, ki ima ustrezno izobrazbo in prvič prevzema kmetijo. Mladi kmet ima poleg te možnosti še bonus pri podukrepoma 4.1 Podpora za naložbe v kmetijska gospodarstva in 4.2 Podpora za naložbe v predelavo/trženje in/ali razvoj kmetijskih proizvodov (Program razvoja podeželja ..., 2015).

Do 31. 12. 2017 se je na podukrep 6.1 prijavilo 970 mladih gospodarjev, od tega je 810 (83,5 %) prosilcev pridobilo možnost koriščenja sredstev v približni višini 31 milijonov (mio.) EUR. V slabih dveh letih smo izkoristili približno polovico sredstev (60.650.000,00 €), ki so bila namenjena tem ukrepom. Na ta način je bilo prenesenih 13.856 ha KZU in 14.448 GVŽ (glav velike živine). Pri izboru prevladujejo upravičenci s končano srednješolsko izobrazbo, tj. V. stopnjo (Vrednotenje ukrepov ..., 2018).

Tabela 1: Število vlog in njihove pridobljene vrednosti pri razpisih do leta 2017

Vir: Prirejeno po viru Podatki za podukrep 6.1 Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete, stanje 31.12.2017

Sektor pridelave	Št. odobrenih vlog	Znesek odobrenih sredstev, €	Št. izplačanih vlog	Izplačano, €
Čebelarstvo	6	217.200,00	4	107.520,00
Drobnica – meso	22	858.000,00	17	480.060,00
Drobnica – mleko	5	225.000,00	5	157.500,00
Govedoreja – meso	211	7.567.800,00	140	3.522.960,00
Govedoreja – mleko	224	9.367.200,00	156	4.581.360,00
Konjereja	2	90.000,00	2	63.000,00
Kunčjereja	2	90.000,00	1	31.500,00
Mešana rastlinska in živalska proizvodnja	109	3.981.000,00	71	1.848.420,00
Perutnina	12	487.200,00	8	233.520,00
Poljedelstvo	62	2.050.800,00	46	1.079.400,00
Praščičereja	26	1.011.600,00	17	443.100,00
Trajni nasadi – hmeljišča	4	180.000,00	2	63.000,00
Trajni nasadi – oljčniki	5	198.600,00	2	44.520,00
Trajni nasadi – sadovnjaki	25	966.600,00	14	348.600,00
Trajni nasadi – vinogradi	55	1.999.800,00	44	1.108.800,00
Vino	16	508.800,00	12	248.640,00
Vrtnarstvo	14	577.200,00	11	309.540,00
Drugo	10	397.200,00	4	107.520,00
Skupna vsota	810	30.774.000,00	556	14.778.960,00

Največ prevzemnikov (52,7 %) je v starostni skupini med 30 in 40 let. Številni starejši nosilci se zaradi nizkih kmečkih pokojnin (ta je v Sloveniji junija leta 2019 znašala 254,46 EUR in se je v štirih letih zvišala le za 19,98 EUR) ne odločajo za prenos kmetijskih gospodarstev na mlajšo generacijo. Odločitev za prenos lastništva KMG je povezana s strahom, da bi ostali socialno nepreskrbljeni. O prenosu je treba razmišljati dovolj zgodaj. Zgodnje sodelovanje pomeni pomemben prispevek za zgodnejši relativno naraven prenos KMG na mlajšo generacijo. Medgeneracijsko

sodelovanje pomeni prenos izkušenj, medsebojno pomoč in krepi pozitiven odnos. Nezadovoljstvo s situacijo po prenosu družinske kmetije na mlajšo generacijo ni redkost (Strateški načrt ..., 2020).

2.3 Finance in dostop do kapitala

Prihodek v kmetijstvu zaostaja za prihodki iz drugih gospodarskih dejavnosti. Leta 2019 je faktorski dohodek na zaposlenega v kmetijstvu znašal le 6.899 EUR/PDM (SURS, 2020), medtem ko je bila povprečna neto plača na zaposlenega v RS 13.602 EUR (SURS, 2020). Faktorski dohodek je znesek, ki ostane za poplačilo proizvodnih faktorjev (dejavnikov): dela, kapitala in zemlje. V faktorskem dohodku so vključene subvencije na kmetijske proizvode in druge subvencije na kmetijsko proizvodnjo (Žaucer, 2021). Zaradi vse bolj negotovih vremenskih razmer in vse večje odprtosti mednarodnim trgov so kmetje vse bolj izpostavljeni nihanjem v dohodkih. Ker prihodek iz kmetijske dejavnosti ne zadošča za kritje stroškov, kmetje v kmetijstvo vlagajo tudi prihodke iz drugih dejavnosti. Poseben problem predstavlja kmetovanje na območjih z omejenimi možnostmi za kmetovanje, na primer na gorskih območjih (Prihodnost SKP ..., 2017).

Dve petini mladih kmetov s prihodki tudi izven kmetijstva trdi, da vložijo do četrtno teh v kmetijstvo, kar 27 % jih vложи v kmetijstvo med 25 % in 50 % dohodka, 31 % pa več kot 50 % dohodka (Strateški načrt ..., 2020).

Mladi kmetje se soočajo s težavami pri dostopu do financ. Kar 45 % anketiranih upravičencev je odgovorilo, da KMG ne bi prevzeli, če ne bi imeli možnosti za koriščenje zagonske podpore. Nimajo izkušenj, znanja, niti vzpostavljenega odnosa z bankami. Zaradi pomanjkanja finančnih znanj ne vlagajo prošenj za posojila, izogibajo se razpravam o možnostih z zunanjo stranjo (banko). Drugi pomembni razlog, da ne povprašujejo po financah, je nezmožnost kmetov, da bi pripravili potrebno dokumentacijo, poleg tega pa se soočajo z višjimi stroški financiranja kot podjetja v drugih sektorjih (Prihodnost SKP ..., 2017).

V kontekstu globalizirane konkurence so investicije in inovacije nujne, če naj evropsko kmetijstvo in agroživilski sektor ostaneta konkurenčna, zlasti na področju razvoja biogospodarstva, digitalnih tehnologij in dostopa do podatkov (Vlada Francoske Republike, 2016, v Prihodnost SKP ..., 2017).

Nova tehnološka revolucija – Kmetijstvo 4.0 je eden od glavnih izzivov za kmetijski sektor, hkrati pa je velika priložnost za uvajanje digitalnih tehnologij. To zajema tako nove tehnologije na področju preciznega kmetovanja, trajnostno naravnanih metod in rabe podatkov kot socialne inovacije. Pri tem ima država ključno vlogo v smislu usposabljanja in vzpostavljanja učinkovitih integriranih sistemov pridobivanja in prenosa znanja (Needs of young farmers, 2015).

3 Izobraževanje in usposabljanje v kmetijstvu

Znanje je sklop spoznanj in spretnosti, ki jih posamezniki uporabljajo za reševanje problemov. Vključuje tako teoretična znanja kot praktična vsakdanja pravila in navodila za ukrepanje. Znanje temelji na podatkih in informacijah, vendar je vedno vezano na osebe. Oblikujejo ga posamezniki in predstavlja njihova prepričanja o vzročnih razmerjih (Porter, 1990).

V povezavi s trajnostnim razvojem podeželja je treba spodbujati prenos in kreiranje novega znanja. Znanje kot vir moči in vzvod napredka omogoča učinkovitost in prilagoditev razmeram na trgu, predstavlja pomemben element uspešnosti in iskanja priložnosti. Uspešnost, ki temelji na znanju, je konstrukt več spremenljivk: osebnih lastnosti, socialnega okolja, možnosti prenosa osebnih potencialov in okolja (Reina-Usuga et al., 2022).

(Ne)znanje mladega kmeta ob prevzemu kmetije je pogosto posledica slabega medgeneracijskega prenosa znanja, odsotnosti vseživljenjskega učenja, slabih in zastarelih trženjskih prijemom in splošnega pomanjkanja poslovnih znanj. Neznanje pa je povrhu povezano s produkcijskim tveganjem (odvisnost od vremena ...), tržnim tveganjem (cena, konkurenca, potrošniške preference ...), finančnim tveganjem (visoki stroški, nepričakovani izdatki, kreditiranje, RSD ...), pravnim tveganjem (neizpolnjevanje pogodbenih obveznosti ...), tveganjem upravljanja človeških virov ter z drugimi negotovostmi (Akcijski načrt ..., 2016).

Sicer pa so mlajši nosilci KMG enako izobraženi kot njihovi vrstniki izven kmetijstva in veliko bolje kot nosilci KMG, ki so stari 41 let in več (SURS, 2020).

Tabela 2: Število kmetij, delež, ekonomska velikost, Slovenija, 2016

Vir: SURS, 2020

Starost	Izobrazba	Število kmetij (gospodarjev)	Delež (%)	Ekonomska velikost (v 1000 EUR)
Starost 41 let ali več	Osnovna šola in manj	18.985	30	220
	Nižja poklicna izobrazba	24.274	39	326
	Srednješolska izobrazba	13.113	21	221.152
	Višješolska izobrazba ali več	6.100	10	83.399
	Skupaj	62.472	100	305.096
Starost pod 40 let	Osnovna šola in manj	414	6	7.552
	Nižja poklicna izobrazba	2.207	31	59.472
	Srednješolska izobrazba	2.663	37	82.519
	Višješolska izobrazba ali več	1.916	27	50.964
	Skupaj	7.200	100	200.507
Slovenija		69.672		505.603

Za pridobitev formalne izobrazbe s področja biotehnike (kmetijstva, hortikulture, živilstva, gozdarstva) so na razpolago številne možnosti. V Sloveniji imamo 11 izobraževalnih ustanov, ki izvajajo biotehniške programe, tj. od nižjega poklicnega izobraževanja (III. stopnje izobrazbe) do srednješolskega izobraževanja (Pogačnik et al., 2014). Poleg tega osem centrov od 11 naštetih srednješolskih institucij izvaja še višješolsko izobraževanje. Visokošolsko izobraževanje na področju biotehnike pokrivajo štiri univerze (Univerza v Ljubljani, Mariboru, na Primorskem in Nova Gorica) in ena samostojna visokošolska ustanova. V letu 2020 se je v biotehniških šolah izobraževalo 3.931 dijakov in 3.359 študentov (Poročilo o stanju ..., 2021).

4 Diskusija

Razvoj podeželja mora mladim omogočiti pogoje, da bodo videli priložnost preživetja doma, zaznali priložnost v trajnostnem oziroma krožnem gospodarjenju tako, da bodo zniževali okoljska tveganja, skrbeli za revitalizacijo in renaturacijo degradiranih površin, ohranjali biotsko raznovrstnost in kulturno dediščino ter skrbeli za pestro ponudbo in inovacije. Okoljske izzive, s katerimi se sooča Evropska unija, je mogoče razumeti tudi kot priložnost za preusmeritev evropskega modela

kmetijstva v trajnostno pridelavo z visokimi okoljskimi standardi, ki pomagajo pri soočanju s podnebnimi izzivi. Nove metode pridelave naj bi se razvijale tako, da prispevajo k varovanju naravnih virov (tal, voda, biotske pestrosti), k vezavi ogljika in prilagajanju na podnebne spremembe ter k zagotavljanju okoljskih javnih dobrin (Evropski zeleni dogovor, 2019).

Model medgeneracijske, grozdaste, večnivojske mreže posameznikov in gospodarskih enot omogoča trajnostni razvoj in konkurenčnost (Vidic, 2014; Manukyan, 2021). Model je uspešen, če vključuje kulturo proaktivnosti, inovativnosti ter učinkovitosti, pomembno pa je zaupanje, sodelovanje, kooperativnost in stalen razvoj. Isenberg (2011) predlaga več ukrepov: 1) razvoj podjetništva na podeželju mora postati prednostna naloga, 2) razvojni cilji razvoja podjetništva morajo biti jasno opredeljeni, 3) treba je vzpostaviti klimo, ki ne slabi podjetniške iniciative, 4) treba je olajšati dostop do finančnih virov, 5) treba je spodbujati in omogočiti dostop do virov znanja čim večjemu številu posameznikov in skupin. Posamezniki morajo biti usposobljeni in ozaveščeni za medsebojno sodelovanje, ustvarjanje znanja, za spremljanje verige posredovane vrednosti in rezultatov dela.

Znanje predstavlja ključni konkurenčni vir. Pregled ponudbe izobraževalnih in svetovalnih storitev v Sloveniji kaže skrb za razvoj človeških virov, razvoj znanja ter podjetništva. Pojavlja se le vprašanje, če je sistem dovolj učinkovit v smeri povečevanja dodane vrednosti (Pogačnik, 2018).

Ustvarjalno okolje je trden temelj učinkovitosti, uspešnosti in gospodarnosti kmetije mladega kmeta, kar je poglobitni dejavnik trajnostne rasti. Podjetnost, odprtost, ponos, pogum, samozavest in samopodoba so temeljne lastnosti mladega kmeta, ki jih nenehno dopolnjuje z novimi znanji in veščinami (Vidic, 2020).

Kot ključni cilj želi kmetijska politika mlademu kmetu zagotoviti okolje, kjer se bo s svojo dejavnostjo razvijal, ne samo z ekonomskega, temveč tudi s socialnega vidika. Pomembna je ekonomska stabilnost, da bo v svoji panogi iskal izzive in se preko usposabljanj, svetovanj, povezovanj in predstavitev pokazal kot ključni element okolja, v katerem mladi kmet opravlja svoj poklic in ga tudi živi (Akcijski načrt ..., 2016).

Pomembno je vedeti, komu se znanje posreduje, saj različni tipi kmetov potrebujejo različne vrste znanja in učnih metod (Jansen et al., 2010). Znanje mora biti prilagojeno posamezniku. V nekaterih državah je poudarjena potreba po tehnoloških veščinah in veščinah, povezanih z razvojem kmetijske strategije, v drugih se omenja potreba po podjetniških veščinah, ponekod pa je izpostavljena potreba po obeh vrstah znanj (Needs of young farmers, 2015).

Interaktivni izobraževalni programi, kot so programi izmenjave, morda niso primerni za vse vrste kmetov. Ta primernost bo odvisna od kmetovih kompetenc (Man et al., 2002) in tudi od kontekstno specifičnih dejavnikov, kot so institucionalno okolje, s katerim se mora kmet soočiti, razpoložljivost virov ter priložnosti in groženj, ki jih kmet zazna.

Po mnenju več avtorjev so potrebe po znanju upravljanja kmetije, obvladovanja tveganj, spoznavanja programov in ukrepov EU, vodenja in zagotavljanja kakovosti proizvodnje, obvladovanja stroškov in ekonomike ter ekološkega kmetovanja, upravljanja trženjskih aktivnosti in oglaševanja, uvajanja novih tehnologij, strukturnega upravljanja prilagoditvenih skladov, sprejemanja odločitev glede investicij in upravljanja podeželskega turizma ter rekreacijskih dejavnosti (Chabra, 2010; Klair et al., 1998). Po Vanclayju (2004) je pomembno tudi razumevanje socialnih vprašanj in družbene vloge kmetovanja za spodbujanje trajnosti gospodarjenja. Podobno kažejo tudi rezultati raziskave v EU (Skupna kmetijska politika, 2022). Na prvem mestu so izpostavili tehnološke veščine v povezavi s kmetovanjem, sledi razvoj strategije, finančno znanje, veščine pridobivanja subvencij, kreditov in nepovratnih sredstev, vodenje, komunikacija, mreženje, upravljanje z viri in naravo, trženje. V manjši meri pa so izpostavili še znanje tujih jezikov. Med metodami morajo potekati usposabljanja, demonstracije na terenu in kritična presoja ter ocena aktivnosti in dobljenih rezultatov skupaj s kmeti. Brent in Adams (1999) poudarjata tudi pomen dobre komunikacije pri prenosu informacij. Ena prijaznejših oblik je strokovna izmenjava izkušenj, kjer priporočajo vključevanje teoretičnih in praktičnih znanj ter osredotočenje na pretvorbo teorije v prakso. Posredovano znanje mora zagotavljati znanje, ki je praktično uporabno za mladega kmeta in ki ustreza njegovim/njenim specifičnim potrebam po znanju (Needs of young farmers, 2015).

Izkušnje podjetniških izobraževalcev so, da se soočajo s stalnim izzivom uravnoteženja in mešanja akademskih in praktičnih učnih pristopov (Jones et al., 2014). Bolj celosten pristop je bil predlagan kot integracija študija podjetništva v vsebino predmetov programov vodenja poslovnih šol (Kuratko in Morris, 2018). Program uravnoteženega podjetništva mora vsebovati štiri komponente: pregled poslovnih konceptov; izpostavljenost inovativnim praksam poslovnega načrtovanja, kot je pristop vitkega zagona z uporabo platna poslovnega modela (Blank, 2013); interakcija s strokovnjaki in ustvarjanje priložnosti za mreženje; in podpora virom za tržne raziskave, prostor za srečanja, financiranje začetnega financiranja in operativna vprašanja. Poslovne šole bi morale takšne programe sprejeti kot element podjetniškega ekosistema, ki vključuje objekte in storitve podjetniške inkubacije.

Balashova in drugi (2018) predlagajo uvedbo ekosistemskih storitev z namenom ustvarjanja priložnosti za razvoj podjetij: zmanjšanje proizvodnih stroškov z uvajanjem izboljšav in tehnologij, ki varčujejo z viri; ustvarjanje in promocija novih, okolju prijaznih izdelkov in storitev; razvoj projektov in modelov upravljanja za zmanjšanje negativnega vpliva na okolje; zmanjšanje tveganj, povezanih z izpostavljenostjo okolja.

Analiza vlaganja v mlade prevzemnike je pokazala, da je s tem ukrepom smiselno nadaljevati, ker so rezultati pozitivni. Kljub vsemu je k temu treba pristopiti sistemsko in jim nuditi več pomoči pri nadaljnjem delu, tako pri usposabljanju kot povezovanju v celotni prehranski verigi.

Literatura

- Akcijski načrt dela z mladimi 2016–2020. (2016). RS Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano (MKGP), Zveza slovenske podeželske mladine, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije.
- Balashova, E., Sharipova, S. (2018). Impact of ecosystem services on a sustainable business strategy in urban conditions. *MATEC Web of Conferences* 170.
- Blank, S. (2013). Why the lean start-up changes everything. *Harvard Business Review*, 3, 1–9.
- Brent, K. J., Adams, G. R. B. (1999). Extension, research and farm competitiveness in Central and Eastern Europe. Sustainable Development Department (SD), Food and Agricultural Organization of the United Nations (FAO), November 1999. <http://www.fao.org/sd/exdirect/EXan0037.htm>.
- Chabra, D. (2010). Sustainable marketing of cultural and heritage tourism. London: Routledge.
- Evropski zeleni dogovor. (2019). Evropska komisija. Sporočilo komisije Evropskemu parlamentu, Evropskemu svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in odboru regij. Bruselj 11.12.2019 COM (2019) 640 final.

- Future of Food. (2018). Maximizing Finance Development in Agricultural Value Chains. Washington.: FAO.
- Isenberg, D. (2011). The Entrepreneurship Ecosystem Strategy as a New Paradigm for Economic Policy: Principles for Cultivating Entrepreneurship. Boston: Babson College.
- Jansen, J., Renes, R. J. & Lam, T. G. J. M. (2010). Evaluation of two communication strategies to improve udder health management. *Journal of Dairy Science* 93, 604–612.
- Jones, C., Matlay, H., Penaluna, K., in Penaluna, A. (2014). Claiming the future of enterprise education. *Education + Training*, 56(8/9), 764–775.
- Klair, K. S., A., Boggio, Richardson, D. W. (1998). The changing information needs of farmers in the U. S. and Europe. Proc. Of the 6th Joint Conference on Agriculture, Food and the Environment. 31 August – 2 September 1998, Minneapolis, Minnesota.
<http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/14496/1/c6klai01.pdf>.
- Kuratko, D. F. & Morris, M. H. (2018). Examining the future trajectory of entrepreneurship. *Journal of Small Business Management*, 56(1), 11–23.
- Man, T. W. Y., Lau, T. & Chan, K. F. (2002). The competitiveness of small and medium enterprises – a conceptualization with focus on entrepreneurial competences. *Journal of Business Venturing* 17, 123–142.
- Mitchell, R. W., Woolischroft, B. & Higham, J. (2010). Sustainable market orientation: A new approach to managing marketing strategy. *Journal of Macromarketing* 30(2), 160–170.
- Manukyan, I. (2021). Formation and management of regional agri-food clusters in developing countries: case of “Agrotransilvania” (Romania), *Management of Sustainable Development* vol. 13(2), p. 34–40. Yerevan, Armenia: University of Sibiu, Fakultti of Economic Sciences.
- Needs of young farmers. (2015). Report I of the Pilot project: Exchange programmes for young farmers. Brussel: European Commission, 75 p.
- Podatki za podukrep 6.1 Pomoč za zagon dejavnosti za mlade kmete. (2017). Agencija RS za kmetijske trge in razvoj podeželja, MKGP, stanje 31. 12. 2017, arhiv.
- Pogačnik, M. (2018). Pridobivanje novih znanj na področju kmetijstva. V: Arsenijević O.(ur.), et al. Organizacija in negotovosti v digitalni dobi. 37. Mednarodna konferenca – 23. 3. 2018, Portorož, Slovenija. Maribor: Univerzitetna knjižnica Maribor.
- Pogačnik, M., Stregar, J., Žnidarčič, D. (2014). Kmetijsko znanje dijakov v biotehniškem izobraževanju. 3. konferenca z mednarodno udeležbo – konferenca VIVUS, s področja kmetijstva, naravovarstva, hortikulture in floristike ter živilstva in prehrane, 14.–15. november 2014, Strahinj, Naklo, Slovenija.
- Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva 2020. (2021). Ljubljana: Kmetijski inštitut Slovenije, MKGP.
- Porter, M. (1990). The competitive advantage of nations. New York: NY The free press.
- Prihodnost SKP in izzivi slovenskega kmetijstva – poročilo o prvih razpravah. (2017). CRP projekt V4-1608-2017. Ljubljana, Domžale, Maribor.: RS Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano.
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije (RS) 2014–2020. (2015). Ljubljana: RS Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano, Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja.
- Reina-Usuga, L., Parra-López, C., Carmona-Torres, C. (2022). Knowledge Transfer on Digital Transformation: An Analysis of the Olive Landscape in Andalusia, Spain. *Land* 2022, 11, 63. <https://doi.org/10.3390/land11010063>.
- Skupna kmetijska politika. (2022). RS Ministrstvo za kmetijstvo gozdarstvo in prehrano <https://skp.si/SURS>. (2022). https://pxweb.stat.si/SiStatDb/pxweb/sl/10Demsoc/10Demsoc05_prebivalstvo__20_soc_ekon_preb__01_05G20_izobrazba/05G2002S.px/
- Strateški načrt skupne kmetijske politike 2021–2027: Privabljanje mladih kmetov in spodbujanja razvoja na podeželju. (2020). The European Agriculture Fund to Rural Development, RS Ministrstvo za Kmetijstvo gozdarstvo in prehrano.
- The State of Food and Agriculture 2021. Making agrifood systems more resilient to shocks and stresses. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb4476en>

- Vanclay, F. (2004). Social principles for agriculture extension to assist in the promotion of natural resource management. *Australian Journal of Experimental Agriculture* 44, 213–222.
- Vidic, F. (2014). Lokalna omrežja in trajnostni razvoj podeželja. 3. konferenca z mednarodno udeležbo-konferenca VIVUS s področja kmetijstva, naravovarstva, hortikulture in floristike ter živilstva in prehrane, Strahinj, 14.–15. november 2014.
- Vidic, F. (2020). Podjetništvo na podeželju. 39. mednarodna konferenca o razvoju organizacijskih znanosti. Organizacije na krožišču inovativnosti in digitalne transformacije. Univerzitetna knjižnica Maribor.
- Vrednotenje ukrepov Programa razvoja podeželja Republike Slovenije (RS) 2014–2020. (2018). Ljubljana: MK Projekt, MKGP, Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja.
- World Food and Agriculture - Statistical Yearbook 2021. (2021). Rome. <https://doi.org/10.4060/cb4477en>.
- Žaucer, I. (2021). Ekonomski izračuni za kmetijstvo. RS Statistični urad. Metodološko pojasnilo. <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/7786>